

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra kulturních a náboženských studií

Aktuálnost odkazu Ludvíka Feuerbacha v rámci současné české religiozity

Bakalářská práce

Autor: Jíří Kilingr
Studijní program: B 7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor: Transkulturní komunikace
Vedoucí práce: ThLic. David Bouma, Th.D

Zadání bakalářské práce

Autor:	Jiří Kilingr
Studium:	P12816
Studijní program:	B7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor:	Transkulturní komunikace
Název bakalářské práce:	Aktuálnost odkazu Ludvíka Feuerbacha v rámci současné české religiozity
Název bakalářské práce AJ:	Recency of Ludwig Feuerbach's legacy in contemporary religiosity in the Czech Republic

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Bakalářská práce se zabývá komparací učení Ludvíka Feuerbacha a současnou religiozní situací v České republice. První část čtenáře seznámí s Ludvíkem Feuerbachem a jeho názorem na náboženství. Druhá část potom představí empirické průzkumy náboženské situace v České republice. Poslední část práce porovná předchozí text a vyvrátí či potvrdí spojitost odkazu Ludvíka Feuerbacha a současné religiozity v České republice.

VÁCLAVÍK,D. (2010),Náboženství a moderní česká společnost, Praha: HAMPLOVÁ,D. (2013),Náboženství v české společnosti 3. tisíciletí, Pardubice: NETOPILÍK,J.(1973),Ludvík Feuerbach, Praha

Anotace:

Tato bakalářská práce se zabývá reflexí tématiky sekularizace v českém prostředí. Sekularizaci chápe jako kulturní prvek, který se snaží interpretovat na základě mimetické teorie Reného Girarda. Cílem práce je předložit a vysvětlit vnitřní mimetické mechanismy sekularizace a poukázat na ně v konkrétních případech.

Garantující pracoviště: Katedra kulturních a náboženských studií,
Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: ThLic. David Bouma, Th.D.

Oponent: Mgr. et Mgr. Petr Mikoška, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 20.2.2014

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem svou bakalářskou práci vypracoval samostatně, pod vedením vedoucího bakalářské práce, a uvedl jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 29. 3. 2017

Podpis autora:

.....

Poděkování

Velmi děkuji svému vedoucímu práce ThLic. Davidu Boumovi, Th.D za jeho vstřícný přístup a odborné vedení při vypracování mé bakalářské práce.

Anotace

Kilingr Jiří, Aktuálnost odkazu Ludvíka Feuerbacha v rámci současné české religiozity. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2017. 37 s. Bakalářská práce.

Tato bakalářská práce se zabývá reflexí tematiky sekularizace v českém prostředí. Sekularizaci chápe jako kulturní prvek, který se snaží interpretovat na základě mimetické teorie Reného Girarda. Cílem práce je předložit a vysvětlit vnitřní mimetické mechanismy sekularizace a poukázat na ně v konkrétních případech.

Klíčová slova: religiozita, sekularizace, Ludvík Feuerbach, obětní beránek,

Annotation

Kilingr Jiří, Recency of Ludwig Feuerbach's legacy in contemporary religiosity in the Czech Republic, Hradec Králové: Pedagogical Faculty, University of Hradec Králové, 2017, 37 pp. Bachelor Degree Thesis.

This bachelor's thesis is dealing with reflection of secularisation in czech background. Secularisation is taken as cultural element, which is read with mimetic theory of René Girard. The goal of this bachelor's thesis is bringing forward and clarifying the inside mechanisms of secularisation and point on them in specific cases.

Keywords: religiosity, secularization, Ludwig Feuerbach, scapegoat

Obsah

Úvod.....	8
1. Hypermoderní doba: sekularizace či desekularizace?.....	11
1. 1. Sekularizace	11
1.2. Hypermoderní doba.....	12
1.3. (De)sekularizace.....	14
2. Náboženství v české společnosti.....	16
2.1. Definice náboženství.....	16
2.2. Česká religiózní situace a její historický podtext.....	17
2.3. Česká religiózní situace a sociologická data	20
3. Ludvík Feuerbach	24
3.1 Ludvík Feuerbach a křesťanství.....	26
3.2 Ludvík Feuerbach a česká religiozita.....	27
4. René Girard a katolická situace v České republice	30
Závěr	34
Seznam literatury	36

Úvod

Religiózní situace 21. století v České Republice je hojně rozebíraným tématem napříč mnoha vědními disciplínami. Sociologie, historie, ale i psychologie se pokouší českou religiozitu popsat a porozumět jí. Individualismus a konzumerismus jsou korunovány jako nejdůležitější hodnoty západní společnosti a málokdo by dokázal říci, jaká hodnota pro něj znamená víc, než právě tyto dvě. Můžeme se ptát, jak konzumerismus a individualismus souvisí s religiozitou? Odpověď je nasnadě, 21. století je stoletím, ve kterém existuje mnoho duchovních a spirituálních směrů, které nemají jasné hranice a pro moderního individuálního člověka nejsou nijak omezující, nekladou téměř žádné nároky a požadavky na rozdíl od velkých, tradičních náboženských systémů, jako je například křesťanství.

Ten, kdo vyznává zmíněné alternativní religiózní směry, není nucen chodit v neděli do kostela či se celý život řídit určitým etickým kodexem. Stačí, aby absolvoval libovolný kurz, a jeho duchovní potřeby jsou instantně uspokojeny. Vše rychle a na míru. Nutno podotknout, že většina těchto spiritualit a duchovních směrů v podobě kurzů a literatury je také dobře vydělávajícím byznysem.

Člověk si tak může v moderním západním světě připadat jako v pomyslném supermarketu s všelijakou pseudonáboženskou tematikou, nakupovat ji a tím ukojit svoje touhy po transcendentnu bez toho, aniž by něco musel obětovat či dát zpět. Jedinou nutností je v některých případech za tyto zážitky či informace nemálo zaplatit. Je tento svět, ve kterém se duchovno prodává a nabízí jako spotřební zboží v pořádku? Lze tyto spirituální služby a produkty označovat za legitimní a racionální projevy víry či spíše jakási naivní náboženství? To jsou některé z otázek, na které se předložená práce snaží odpovědět, a to zejména v kontextu české společnosti.

Česká společnost je z hlediska religiozity raritou mezi západními moderními zeměmi. Možná i na celém světě. V minulosti bylo provedeno mnoho sociologických výzkumů zkoumajících religiozitu v různých zemích světa, přičemž výsledky byly následně podrobeny vzájemné komparaci. Bylo prokázáno, že Češi jsou jedním z nejpověřivějších národů na světě.¹ Mnohokrát jistě každý z nás slyšel o rozsáhlosti ateismu v české společnosti, opak je ale pravdou. Jak si ukážeme níže, opravdových ateistů bychom mezi Čechy našli velmi poskrovnu, většina jich sice nemá v oblíbě

¹ Srov. HAMPLOVÁ, Dana. *Náboženství v české společnosti na prahu 3. tisíciletí*. Praha: Karolinum, 2013. s. 15. ISBN 978-80-246-2244-6.

křesťanství, ale to z nich ještě nedělá ateisty. Češi mají duchovní potřeby jako všichni lidé na světě a ty uspokojují v alternativních duchovních směrech a spiritualitách, stylem, který jsme nastínili v předchozím odstavci. Rarita české společnosti však spočívá nejen ve vysoké pověřivosti Čechů, ale i v současném negativním postoji k téměř každému institucionalizovanému náboženství, a to zejména ke katolicismu.²

Nebylo tomu však vždy, v minulosti jsme se řadili mezi země, kde se většina lidí hlásila ke katolické církvi. Kde a kdy tedy nastal onen zvrát, při kterém se z rigidních katolíků začal utvářet národ lidí spoléhajících na horoskopy a amulety, vysmívajících se katolické a jiným církvím? Odpověď budeme hledat v několika dílech zaměřených na historii českých zemí. Protože bez toho, aniž bychom porozuměli minulosti, nemůžeme porozumět současnosti.

Cílem práce je tedy popsat současnou religiózní situaci v české společnosti a vypátrat její kořeny. V názvu práce je jméno významného spisovatele a filosofa 19. století Ludvíka Feuerbacha. Ten byl přesvědčen, že náboženství je pouhý lidský konstrukt, a že člověk sám je stvořitelem boha a ne naopak, jak tvrdí snad všechny náboženské systémy na světě. Jeho koncept lidského konstruktů náboženství je podle našeho mínění skvěle aplikovatelný právě na současnou českou religiozitu, proto ji budeme interpretovat právě ve světle Feuerbachova odkazu.

V první části práce se budeme zabývat tématem sekularizace. Popíšeme, co si pod tímto pojmem můžeme představit a zda proces, který tento pojem představuje v České společnosti probíhá. V další kapitole si podrobně popíšeme již nastíněnou současnou českou religiózní situaci pomocí několika stěžejních českých děl sociologie náboženství. V neposlední řadě, jak jsme již předznamenali o pár řádků výše, budeme pomocí několika historických děl pátrat v minulosti a hledat příčiny vzniku současného přilnutí k horoskopům, talismanům a léčitelům – tedy alternativní religiozité známé také pod označením New Age. Dále se zaměříme na život a dílo již zmíněného filosofa Ludvíka Feuerbacha, jehož pojetí víry aplikujeme na české prostředí. Vycházet přitom budeme z jeho důležité myšlenky podle které se bylo nazváno i jedno z jeho děl. Myšlenky, že člověk stvořil boha podle obrazu svého.

Důležitým bodem této práce je také zasazení zkompileovaných informací do kontextu mimetické teorie Reného Girarda. Tento literární kritik, jež přišel s kulturní

² Srov. HAMPLOVÁ, Dana. Náboženství v české společnosti na prahu 3. tisíciletí. Praha: Karolinum, 2013. s. 51. ISBN 978-80-246-2244-6.

teorií, ve které mimo jiné tvrdí, že lidé ale i společnosti jsou svou přirozeností nuceni v pokročilé fázi jakéhokoli konfliktu zvolit takzvaného obětního beránka, na kterého se svede veškeré napětí a neshody, které vztahy mezi lidmi či ve společnosti sužují, a tím konfliktní situaci utlumit.

O odstavec výše jsme se zmínili o negativním postoji či nenávisti (odporu) ke katolické církvi, která je v současné české společnosti přítomna. Můžeme tento projev považovat za prostředek k urovnání nestabilních vztahů v kontextu náboženské situace a katolickou církev považovat za obětního beránka v girardovském smyslu? Na tuto otázku se ke konci předložené práce také pokusíme najít odpověď.

V závěru zrekapitulujeme předložené informace, znovu a v krátkosti odpovíme na v úvodu položené otázky a posoudíme, zda je Feuerbachova hypotéza o náboženství jako lidském konstruktu použitelná na českou religiózní situaci.

1. Hypermoderní doba: sekularizace či desekularizace?

1. 1. Sekularizace

Pojmem sekularizace v kontextu sociologie náboženství rozumíme proces, při kterém „náboženské myšlení, praxe a instituce ztrácejí na společenském významu.“³ Sekularizaci můžeme pojímat jako fenomén moderní a postmoderní společnosti, a tak jako počátky moderní doby, počátek sekularizace lze dle některých pramenů vysledovat v 16. století, avšak názory nejsou v tomto případě jednotné. Teorie přesvědčení o nutném zániku náboženství vlivem nezadržitelného pokroku moderního poznání ovšem bezesporu vznikala v dobách, kdy mnozí věřili zaslíbením moderny a jiní naopak předjímalí s ní úzce spojenou bezvýchodnost. Stěžejním tématem společenskovedního diskurzu se sekularizace stala poté již jako vědní kategorie v 19. století, kdy se evropská sociologie a její hlavní představitelé, stejně tak jako další společenské vědy, hojně zabývala úvahami o diskutovaném „zesvětštění“ společnosti.⁴

Existuje mnoho podob, jakými lze definiční vymezení pojmu chápat. Všeobecně přijatou formulací lze sekularizaci charakterizovat jako postupné mizení náboženských hodnot a vlivů z veřejné a politické sféry, tedy snížení vlivu církve a aktivit jejích členů ve veřejných, politických a hospodářských oblastech. Zároveň procesem sekularizace dochází k postupnému uvolňování vnitřních rigidních struktur náboženství a přejímání „světských“ postojů chování a v neposlední řadě také k náboženské toleranci, jež připouští nejen vyznávání různých náboženství, ale i ateismus. Hlavními znaky sekularizace je ochabující aktivní role jedinců v členských církevních komunitách, nízká ochota k jejich finanční podpoře, mizející autorita globálně vůdčích osobností církve, klesající účast na bohoslužbách či ztráta vlivu církevních institucí na veřejný život společnosti a jednotlivců.⁵

Dle vybraných tezí současných teoretiků sociologie náboženství se sekularizace stala znakem moderní společnosti. Vztah současné společnosti a náboženství avšak není v sociálních vědách jasně definován, objevuje se řada odlišných názorů a postojů.

³ FIALA, Petr. *Laboratoř sekularizace. Náboženství a politika v ne-náboženské společnosti: Český případ*, 2008: 17. s. 17.

⁴ Srov. FIALA, Petr. *Laboratoř sekularizace. Náboženství a politika v ne-náboženské společnosti: Český případ*, 2008: 17. s. 35

⁵ Srov. JANDOUREK, Jan. *Úvod do sociologie*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2009. s. 170. ISBN 9788073676445.

Odpůrci sekularizace ve smyslu úplného oddělení obou zmíněných pojmů odkazují na fenomén a tradici silného postavení a zakořenění náboženství v politickém systému, zatímco příznivci argumentují absencí potřeby současné společnosti hledat oporu u vyšší moci a náboženství tak pozbývá svého původního významu.⁶ Ačkoliv tedy na základě empirických studií, jež vysvětlují jevy jako odliv věřících z kostelních lavic či klesající frekvenci zmínek náboženských témat a zásad v politických projevech, 60. léta 20. století představovala z mnoha hledisek ideální dobu pro dovršení sekularizačních tezí ve Spojených státech či Evropě, nelze toto období označit za vrchol sekularizace potažmo zánik náboženství.⁷ Studie nijak neprokazují vymizení víry a náboženských symbolů či hodnot z každodennosti jedinců, naopak přispívají k teoriím nových, institucionálně méně viditelných sociálních forem náboženství. Na základě této skutečnosti nelze tedy o sekularizaci moderní doby hovořit jako o úpadku náboženství ve společenské sféře, ale spíše jako o přeměně tradičních náboženských praktik a jejich pojetí v nových formách.

Sekularizační proces ve zmíněném kontextu moderní, postmoderní a nakonec i hypermoderní doby, je často diskutovaným tématem při otázce náboženské problematiky současné konzumní společnosti, jíž se věnuje následující podkapitola.

1.2. Hypermoderní doba

Gilles Lipovetsky nazývá dnešní dobu dobou hypermoderní. Hypermoderna vystřídala dobu postmoderny, jež přímo navázala na dobu moderní. Moderní dobu či moderní kulturu lze chápat jako opak tradiční kultury, s čímž se úzce pojí i značný odklon od náboženství. Modernu charakterizuje silné lpění na racionálním, technokratickém a scientistickém.⁸ Počátek moderny dle vybraných zdrojů datujeme do doby osvícení, nejvyššími hodnotami pro moderní dobu tedy byly svoboda a rovnost.⁹ Lipovetsky ve svém díle

⁶Srov. RÉMOND, René. *Náboženství a společnost v Evropě*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2003. Utváření Evropy. s. 95. ISBN 8071064963.

⁷ Srov. LUCKMANN in LUŽNÝ, Dušan. *Náboženství a moderní společnost: sociologické teorie modernizace a sekularizace*. Brno: Masarykova univerzita, 1999. Religionistika. s. 254. ISBN 8021022248.

⁸ Srov. BAKEŠOVÁ, Alena. *Filosofický slovník*. V Praze: Knižní klub, 2009. Universum (Knižní klub). s. 226. ISBN 978-80-242-2582-1.

⁹ Srov. LIPOVETSKY, Gilles a Sébastien CHARLES. *Hypermoderní doba: od požitku k úzkosti*. Praha: Prostor, 2013. Střed (Prostor). s. 21. ISBN 978-80-7260-283-4.

Hypermoderní doba v kontextu doby moderní uvádí: „*Rozum měl převzít vládu nad světem a vytvořit podmínky pro mír, rovnost a spravedlnost.*“¹⁰

Období moderny nahradila doba postmoderní, jež je poté charakterizována kritikou myšlenky pokroku, modernismu a jeho slepého lpění na neomylnosti empirických věd. Podle Lipovetského je proměna doby moderní v dobu postmoderní vidět hlavně v nastupujícím konzumu a ve změnách hodnot, které s sebou konzum přinesl. Postmoderní doba je také dobou módy, která pronikla do všech vrstev společnosti, a tím postupně smazávala veškeré předešlé normy. Individualismus a jedinec získává v postmoderní době hodnotu, kterou na rozdíl od tradiční společnosti, kde bylo společenství vždy nad jednotlivcem, nikdy neměl.

Atmosféru postmoderny avšak stejně tak jako v případě moderny později narušilo poněkud odlišné ovzduší a nálada ve společnosti. „*Dnes začínáme pociťovat, že přitahuje, stahují se nad námi mračna a časy se mění*“¹¹ Rozkvět konzumu, masové komunikace, individualismu, psychologismu, požitkářství, odumírání autoritativních norem, ztráta víry v budoucnost a ochabnutí aktivismu v politickém dění je již překonáno a doba rozmělněné a pohodové společenské atmosféry je za námi.¹²

Takto Lipovetsky popisuje nástup současné doby hypermoderní, jež následně charakterizuje přehnaně konzumním životním stylem (hyperkonzum) a nezdravou sebeláskou (hypernarcismus). Lidé se v hypermoderní době orientují zejména na sebe, na své potřeby a na svá potěšení.¹³ Lze tedy konstatovat, že individualismus v hypermoderně dosáhl svého vrcholu. Autor toto tvrzení ilustruje na příkladu oslabeného vlivu společenských institucí, které individualismu zabraňovaly. Pro pochopení můžeme uvést rodinu, jež v dnešní době nemá dostatečně pevné společenské ukotvení a rozpady rodin potažmo manželství jsou již běžnou záležitostí. V daném kontextu je však důležitějším příkladem právě náboženství a náboženské instituce, které po staletí hrály roli ve spojování lidí v jedno společenství, o kterém všichni věděli, že do něj patří.

¹⁰ LIPOVETSKY, Gilles a Sébastien CHARLES. *Hypermoderní doba: od požitku k úzkosti*. Praha: Prostor, 2013. Střed (Prostor). s. 12. ISBN 978-80-7260-283-4.

¹¹ LIPOVETSKY, Gilles a Sébastien CHARLES. *Hypermoderní doba: od požitku k úzkosti*. Praha: Prostor, 2013. Střed (Prostor). s. 55. ISBN 978-80-7260-283-4.

¹² Srov. tamtéž.

¹³ Srov. LIPOVETSKY, Gilles a Sébastien CHARLES. *Hypermoderní doba: od požitku k úzkosti*. Praha: Prostor, 2013. Střed (Prostor). s. 25-26. ISBN 978-80-7260-283-4.

Tohle vše jedinec v hypermoderní době postrádá a avšak místo toho, aby se cítil, že je svobodný, nesvazovaný náboženskými pravidly, nezávislý na rodině či jiném společenství, můžeme sledovat spíše krizi identity, o které svědčí nárůst psychosomatických problémů, depresí, úzkostí a někdy i pokusů o sebevraždu. Opuštění tradičních hodnot už tedy není vnímáno jako osvobozující, ale spíše jako zneklidňující.¹⁴ Diskutovaným ústupem vlivu společenských institucí v souvislosti s náboženstvím lze spojovat pojem hypermoderní doba s pojmem (de)sekularizace.

1.3. (De)sekularizace

Sekularizaci považujeme za určitou etapu vývoje v dějinách lidstva, nikoliv za úplné vymizení náboženství ze společnosti. Otázkou však zůstává zda skutečně sekularizace stále v současné době probíhá. V odborných kruzích se začíná spekulovat o desekularizaci tedy navrácení k náboženskému. Tento fenomén lze sledovat v téměř všech zemích, již sekularizací procházely. Jak zmiňujeme výše, důvod můžeme nacházet v nedostatečném ztotožnění s kulturními hodnotami a pocitem nenaplněné identity, kterou konzumní společnost nedokáže jedinci zajistit. Náboženské instituce naopak člověku mohou přinést a v minulosti vždy přinášely životní ukotvení a na potřebu identity komplexně odpovídaly.

Jedním z nynějších často aplikovatelných přístupů k dané problematice je princip cyklického střídání, jenž vychází z původní teorie rusko-amerického sociologa a kulturního teoretika Pitirima Sorokina. Sorokin ve svém díle pracuje s představou neustálého cyklického střídání tří historicko-kulturních typů vycházejících z odlišných lidských potřeb pro ně typických.¹⁵ Důsledkem neustálého vývoje se současné evropské společenství hlásí k jedinému cíli, jakým je efektivita a rozšiřování technologického pokroku. Jedinec je zcela uvězněn v etapě výkonu a pokroku, zatímco uvnitř svého já hledá odpovědi na základní otázky bytí a existence, jistoty a hodnoty, které současný ekonomicko-technický svět nenabízí. Na základě této skutečnosti dochází k oživení náboženství, modernizačním procesům globalizace a individualizace, přetváření konfesních vzorců a v neposlední řadě také ke vzniku nových směrů, církví či

¹⁴ Srov. LIPOVETSKY, Gilles a Sébastien CHARLES. *Hypermoderní doba: od požitku k úzkosti*. Praha: Prostor, 2013. Střed (Prostor). s. 96. ISBN 978-80-7260-283-4.

¹⁵ Srov. SOROKIN, Pitirim Aleksandrovich. *Social and cultural dynamics: a study of change in major systems of art, truth, ethics, law, and social relationships*. Rev. and abridged in one vol. /. New Brunswick, U.S.A.: Transaction Books, 1957. ISBN 0878557873.

náboženských hnutí. Náboženství se odehrává v dějinách, a tak jsou jeho principy a vzorce nevyhnutelně podmíněny dobovým kontextu a aktuálnímu kulturnímu stylu. Nicméně stejně tak jako je náboženství podmíněno dějinám, dějiny jsou podmíněny schématu a rámci stálých hodnot dané kultury.¹⁶ Současná společnost vyhledává důvěryhodnost a duchovní oporu – místo toho, aby se však lidé vraceli ke svým kořenům, které můžeme hledat v křesťanské tradici, lze pozorovat silnou přilnavost k novým a alternativním spirituálním směrům a víru v nadpřirozeno. Dochází tak k individualizaci pojetí víry a transformaci jejích prvků do neinstitucionalizovaných podob. Nelze ovšem opomenout fakt, že sama církev prošla ve svých dějinách několika ve většině případech kritizovanými kontroverzními reformními stádii, přesto však stále postrádá reformu komplexnější, jež by přinesla posun v otázkách uspokojení potřeb a řešení útrap moderního člověka.

(De)sekularizace probíhá v různých zemích odlišně, v Čechách dle některých autorů o tomto procesu vůbec nelze hovořit, jelikož ani samotná sekularizace zde neproběhla v pravém slova smyslu.¹⁷ Sekularizace je v českém kontextu chápána pouze jako dlouhodobý proces změn ve vztahu církve a státu a všeobecného významu náboženství pro společnost, lidská potřeba náboženství napříč historií a sekularizačním pokusům nijakým způsobem nezankla. Tradiční náboženské instituce stejně jako ve světě i v Čechách ustupují do pozadí, objevují se však nová již zmíněná hnutí odpovídající na aktuální společenské otázky, nabízející potřebné duchovní nasycení a nové představy o smyslu a podstatě života. Důležitou roli v ukotvení nových alternativních a spirituálních cest a individualizaci pojetí víry bezesporu představují média, stále narůstající vzdělanost obyvatelstva a v neposlední řadě také otázka byznysu. Aktuálními českými religiozními daty se zabývá kapitola níže.

¹⁶ Srov. ELIADE, Mircea. *Posvátné a profánní*. Praha: OIKOYMENH, 2006. Oikúmené (OIKOYMENH). s. 45. ISBN 8072981757.

¹⁷ Srov. NEŠPOR, Zdeněk R. *Příliš slábi ve víře: česká ne/religiozita v evropském kontextu*. Praha: Kalich, 2010. ISBN 978-80-7017-147-9.

2. Náboženství v české společnosti

Tématem nadcházející kapitoly je charakteristika náboženské situace v České republice. První část přibližuje roli, jakou náboženství ve společnosti představuje, další část se poté věnuje pátrání po kořenech současné náboženské atmosféry v historii od konce 19. století a nakonec kapitola přistupuje k tématu ze sociologického hlediska.

2.1. Definice náboženství

Náboženství je abstraktní pojem. Jednoznačná definice je proto obtížná a stoprocentní shoda na jedné formulaci ve vědecké komunitě neexistuje. Na náboženství lze nahlížet z různých úhlů pohledu, které se častokrát dostávají do protikladu. Velmi stručně a obecně je možné náboženství charakterizovat jako vztah člověka k něčemu neurčitému, k něčemu, co ho překračuje. Náboženský člověk věří, že vedle pozemského života ještě existuje odlišný, nadpřirozený svět. Pro správné ukotvení a následné pochopení daného tématu níže uvádím vybrané definice náboženství významných světových myslitelů:

Émile Durkheim

„Náboženství je jednotný systém víry a praktik vztahující se k posvátným věcem, to jest k věcem odtazitým a zakázaným; systém víry a praktik, které sjednocují všechny své přívržence v jediném morálním společenství nazývaném církev.“¹⁸

Karel Marx

„Náboženská bída je výrazem jednak skutečné bídy, jednak protestem proti skutečné bídě. Náboženství je povzdech utlačovaného tvora, cit bezcitného světa, duch bezduchých poměrů. Náboženství je opium lidu.“¹⁹

Rudolf Otto

„Jádro všech náboženství tvoří posvátno, které je vlastní každému náboženství. Náboženství je pak vztah člověka k posvátnému.“²⁰

¹⁸ Náboženství. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2017-020-03]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/N%C3%A1bo%C5%BEenstv%C3%AD>

¹⁹ JANDOUREK, Jan. *Průvodce sociologií*. Praha: Grada, 2008. Sociologie (Grada). s. 67. ISBN 978-80-247-2397-6.

²⁰ Tamtéž.

Ludvík Feuerbach

„Náboženství je tedy nejen věcí obrazotvornosti, fantasmie, nejen věcí citu, nýbrž i věcí žádostivosti, snah a tužeb člověka, aby odstranil nepříjemné pocity a opatřil si pocity příjemným aby se domohl toho, co nemá, ale rád by měl, a paralyzoval to, co má, ale nechci mít, jako například určité zlo, určitý nedostatek, zkrátka je snahou člověka zbavit se všeho zlého, čím trpí anebo čeho se obává, a dostat všechno dobré, co si přeje, co mu ukazuje jeho fantasmie – náboženství je výrazem tak zvané touhy po blaženosti.“²¹

Na základě výše uvedených výroků je patrné, že definice a obecné názory na náboženství se mohou výrazně lišit – co myslitel, to jiný pohled. Ve většině případech se však shodují na tom, že hlavním znakem náboženství je víra. Víru poté definujeme jako přesvědčení založené na citu, nikoliv rozumovém poznání.

Náboženství je kulturní univerzálie. Je to jev, který lze pozorovat napříč kontinenty a napříč všemi kulturami světa. Světová náboženství, jakými jsou například křesťanství, judaismus, islám či buddhismus přináší ve svém nejširším významu především vysvětlení teorie světa, posmrtného života či smyslu a podstaty pozemského života. Není však pravidlem, že všechna náboženství se obrací k nadpřirozeným silám či slibují odměnu v posmrtném životě. Důležitou složkou náboženství je jeho sociální přesah. Vytváření hodnotových rámců může napomáhat jedincům při hledání vlastní identity, směru, jakým se ubírat či jakými normami a zásadami se v životě řídit. Zároveň nelze napříč náboženským pluralismem určit pevné a jasné hledisko, na jehož základě by bylo možné označovat různá náboženství za nesprávná, nelogická či opovržitelná. Stejně tak jako tedy neexistuje jednoznačná definice náboženství, nelze pouze na základě vlastních hodnot a racionálních rámců soudit regulérnost víry.²²

2.2. Česká religiózní situace a její historický podtext

S legalizací a zrovnoprávněním nových, alternativních náboženských směrů se poprvé setkáváme v druhé polovině 19. století, kdy ve většině evropských státech docházelo k industrializaci a společenské a technické modernizaci. Náboženská tolerance se rozšiřovala na stále více konfesí, až v roce 1874 vyvrcholila úplným zrovnoprávněním různých církví. Do této doby fungovaly neuznané směry a církve jako

²¹ FEUERBACH, Ludwig. *Přednášky o podstatě náboženství*. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1953. Živé odkazy (SNPL). s. 196.

²² BOWIE, Fiona. *Antropologie náboženství*. Praha: Portál, 2008. s. 13-14. ISBN 978-80-7367-378-9.

spolky, jejichž následníci se ve většině případů hlásili již legálně ke stavu bez vyznání, přičemž skutečných ateistů bylo velmi poskrovnu.²³ Prvotní odmítání tradiční formy náboženství a přijímání nových, spirituálních cest lze označovat za nedílný bod modernizace české společnosti, který pozorujeme i v průběhu 20. století.

Na počátku nového století panovala v nově vzniklé československé republice silně protikatolická nálada, jejíž hlavní příčinou byla představa o spojitosti církve s Habsburskou monarchií. Z katolické církve vystoupilo na milión lidí, kteří následně zůstali bez vyznání či se přihlásili k jiné církvi, ve většině případech se jednalo Českobratrskou církev evangelickou či Církev československou. Pozemková reforma s sebou přinesla částečné zabavení církevního majetku, a přestože se na základě napjatých vztahů a protikatolické propagandy schylovalo k definitivní rozkolu církve a státu, 80 % lidí zůstalo věrno svému náboženství. Postupem času se vztahy začaly urovnávat, Československá strana lidová se stala součástí prvorepublikové vlády a přístup státních příslušníků k církvi se začal proměňovat.²⁴ V průběhu 2. světové války došlo k rozdělení církve v Čechách a na Slovensku. Čeští duchovní patřili do domácích i zahraničních odbojových skupin, jež ve svých kázáních povzbuzovali české obyvatelstvo a častokrát čelili zatčení či vážným problémům, zatímco Slovenská republika byla klerofašistická. Po osvobození následoval odsun německého obyvatelstva, jež bylo tvořeno převážně katolickými věřícími a vztah mezi církví a státem byl stabilní. Nastala doba tříletého svobodného rozvoje.²⁵

Nástup komunistického režimu v roce 1948 však znamenal konec všech demokratických, křesťanských a nekomunistických tradic a hodnot. Katolická církev představovala úhlavního nepřítele státu, který bleskově zavedl vlnu opatření omezujících vliv církve ve společnosti. Komunistická strana založila Státní úřad pro věci církevní, jež prováděl reorganizaci církve a zatýkal osoby, které byly pro režim hrozbou a nebezpečím. Organizace Mírové hnutí katolického duchovenstva byla zastoupena osobami, jež kolaborovali s režimem. Do poloviny padesátých let probíhaly politické procesy s lidmi nepohodlnými režimu, které nepostihovaly pouze katolické

²³ Srov. NEŠPOR, Zdeněk R. *Příliš slábi ve víře: česká ne/religiozita v evropském kontextu*. Praha: Kalich, 2010. s. 21. ISBN 978-80-7017-147-9.

²⁴ Srov. KADLEC, Jaroslav. *Přehled českých církevních dějin*. Ofsetový reprint podle vyd. z r.1987. Praha: Zvon, 1991. S. 235.

²⁵ Srov. BALÍK, Stanislav a Jiří HANUŠ. *Katolická církev v Československu 1945-1989*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007. s. 63. ISBN 978-80-7325-130-7.

elity, ale všechny věřící, jež představovali nepřítel státu. Došlo ke zrušení všech řádů a následnému zadržování jejich stoupců v intervenčních táborech.²⁶ Cílem proticírkevní politiky bylo vytlačit náboženství ze společenského života. Výrazný pokles religiozity je možné demonstrovat na nízké účasti věřících na bohoslužbách, úbytku církevních svateb, křtů a pohřbů a v neposlední řadě také sníženém zájmu o školní náboženskou výchovu.²⁷

Na lepší časy se začalo blýskat v období Pražského jara, kdy došlo k projednávání církevních záležitostí. Zásadní událostí daného období byl vznik Pastorační rady arcibiskupa Františka Tomáška, jež spojovala mladou generaci s generací politických vězňů a aplikovala v českém prostředí nové změny a pohledy vycházející z II. Vatikánského koncilu konaného v letech 1962 – 1965. Pastorační rada arcibiskupa Františka Tomáška měla převzít roli Mírového hnutí katolického duchovenstva. Postupně docházelo k obnovování katolických spolků a aktivit s nimi spojenými. Konec relativně příznivé atmosféry pro církve s sebou přinesla v roce 1969 normalizace.²⁸

Mezníkem náboženské atmosféry 70. let se stal vznik Charty 77, jež vedle reformních komunistů a liberálů sdružovala také křesťany. Započalo období katolických poutí a shromáždění spojených s podpisovými akcemi, které vyvrcholilo 7. července 1985 poutí na Velehradě uspořádané k výročí 1 100 let od úmrtí sv. Metoděje. Přes veškerá komunistická omezení se pouti zúčastnilo na 150 000 věřících, což ze shromáždění činí nejmasovější akci proti režimu až do roku 1989. Za definitivní ukončení totalitního režimu v náboženských kruzích lze považovat svatořečení Anežky České, jež proběhlo 12. listopadu 1989.²⁹

Jak již bylo zmíněno v kapitole výše, na konci osmdesátých let minulého století došlo k výraznému oživení náboženské potřeby, jehož předvojem se stala změna v politickém systému a 40 let prakticky nařízeného ateistického režimu a neustálé

²⁶ Srov. BALÍK, Stanislav a Jiří HANUŠ. *Katolická církev v Československu 1945-1989*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007. s. 69. ISBN 978-80-7325-130-7.

²⁷ Srov. NEŠPOR, Zdeněk R. *Příliš slábi ve víře: česká ne/religiozita v evropském kontextu*. Praha: Kalich, 2010. s. 81. ISBN 978-80-7017-147-9.

²⁸ Srov. BALÍK, Stanislav a Jiří HANUŠ. *Katolická církev v Československu 1945-1989*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007. s. 44. ISBN 978-80-7325-130-7.

²⁹ Srov. BALÍK, Stanislav a Jiří HANUŠ. *Katolická církev v Československu 1945-1989*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007. s. 56. ISBN 978-80-7325-130-7.

kontroly aktivit církve a věřících ze strany komunistického režimu bylo u konce. V roce 1991 byla Federálním shromážděním přijata Listina základních práv a svobod, jež zaručovala svobodu myšlení a vyznání.³⁰ Církev byla po revoluci ve značně špatném stavu, za minulého režimu utrpěla duchovní a materiální škody, které se projevovaly ve všech oblastech a církev tak musela započít svoji obnovu. Vedle restrukturalizace řádů a obnovení církevního školství představovaly důležitou součást obnovy restituace protiprávně zabaveného církevního majetku v roce 1948. I přes navrácení většinové části původního majetku církvi, finance nepokrývaly veškeré církevní výdaje a většina církvi tak zůstala finančně závislá na příspěvcích od státu, jejichž výše vycházela z počtu obyvatel, jež se k dané církvi při sčítání lidu přihlásili. Nešpor ve svém díle *Příliš slábi uvádí: česká ne/religiozita v evropském kontextu* uvádí, že chyba obnovy křesťanské církve v české společnosti skýtá v zaměření jejího zájmu na restituce a organizační změny místo využití potenciálního zájmu občanů o víru po roce 1989.³¹

Na základě průzkumů tak došlo v devadesátých letech k výraznému poklesu religiozity, kdy se více než polovina obyvatelstva hlásila ke stavu bez vyznání. Je však nutné podotknout, že osoby hlásící se ke stavu bez vyznání nejsou pouze ateisté, ale též alternativní věřící, kteří pojem náboženství pojí pouze s církevní religiozitou. Skutečných ateistů nenalezneme v české společnosti příliš mnoho.³² O nové české náboženské scéně a alternativních hnutí pojednává následující kapitola.

2.3. Česká religiozní situace a sociologická data

Petr Fiala ve své publikaci *Laboratoř sekularizace* uvádí, že Česká republika je jednou ze zemí, ve které lze reflektovat nejnížší religiozitu v Evropě. „*Nejen stupeň sekularizace společnosti, ale i to, co bychom mohli označit za její „ateizaci“, odnáboženštění, tedy skutečnost, že se náboženství vytrácí nejen z veřejné sféry, ale ztrácí se také jako individuální náboženské vyznání, zde nabývají pozoruhodných rozměrů.*“³³ O ateizaci či odnáboženštění však hovoříme zejména v kontextu křesťanství potažmo katolické církve, nikoliv v souvislosti s alternativními náboženskými systémy.

³⁰ Srov. NEŠPOR, Zdeněk R. *Příliš slábi ve víře: česká ne/religiozita v evropském kontextu*. Praha: Kalich, 2010. s. 107. ISBN 978-80-7017-147-9.

³¹ Srov. NEŠPOR, Zdeněk R. *Příliš slábi ve víře: česká ne/religiozita v evropském kontextu*. Praha: Kalich, 2010. s. 110. ISBN 978-80-7017-147-9.

³² Srov. NEŠPOR, Zdeněk R. *Příliš slábi ve víře: česká ne/religiozita v evropském kontextu*. Praha: Kalich, 2010. s. 102. ISBN 978-80-7017-147-9.

³³ FIALA, Petr. *Laboratoř sekularizace. Náboženství a politika v ne-náboženské společnosti: Český případ*, 2008. s. 25.

Kořeny pojmu ateismu či ateista sahají do dob osvícenství, kde stěžejní hodnoty představovalo přírodní poznání a silně negativní postoj vůči křesťanství.³⁴ V současné době je však nutné definici ateismu mírně rozšířit o bezbožnost či popírání božské podstaty, ateismus by měl reprezentovat postoj, kdy daný jedinec, ateista, nevěří a odmítá jakékoli racionálně nevysvětlitelné jevy. Tato definice je výchozím bodem pro předloženou práci.

Podle sčítání lidu z roku 2011 se k náboženskému vyznání v České republice přihlásilo pouze 14 % populace, nicméně více než jedna třetina dotazovaných ve výzkum uvedla, že je „věřící“ bez církevní příslušnosti. Naprostou důvěru k církvi při sčítání vyjádřilo pouhých 5 % populace a jistou důvěru 40 % populace. Český národ je tak na základě daného sčítání lidu možné považovat za nejméně důvěřivou skupinu věřících vůči církvi. Zajímavostí však zůstává, že podle dalších studií nedůvěřivost nezaznamenáváme pouze vůči církvi, ale vůči veškerým náboženským institucím.³⁵ Zastoupení ateistů v České republice je vzhledem k okolnostem, že je Český národ považován za národ nejateističtější, velmi nízké. Dle průzkumu v roce 2008 pouze 6 % dotazovaných odmítlo existenci Boha a zároveň všech jiných nadpřirozených jevů.³⁶

Jak již bylo zmíněno v úvodu, velké procentuální zastoupení ve výzkumech mají lidé věřící v různorodé nadpřirozené jevy. „Většina české populace nevěří v Boha, ale v roce 2008 ve výzkumu ISSP 49 % respondentů uvedlo, že někteří věštcí mají možnost předvídat budoucnost, 46,8 %, že amulety přináší štěstí, horoskop může ovlivnit běh života 39,9 % a někteří léčitelé mají schopnost uzdravovat 60 %.“³⁷ Výzkum z téhož roku ovšem také zjistil, že čtyři pětiny z dotazovaných považovaly za projev náboženství účast na bohoslužbách či církevních učení. Tři pětiny dále tvrdily, že důvěra ve věštbu není projevem náboženství a stejně tak tři čtvrtiny dotazovaných nepovažovaly za projev náboženství víru v nadpřirozené schopnosti léčitelů.³⁸ Podle

³⁴ BAKEŠOVÁ, Alena. *Filosofický slovník*. V Praze: Knižní klub, 2009. Universum (Knižní klub). s. 26. ISBN 978-80-242-2582-1.

³⁵ Srov. HAMPLOVÁ, Dana. *Náboženství v české společnosti na prahu 3. tisíciletí*. Praha: Karolinum, 2013. s. 41 – 49. ISBN 978-80-246-2244-6.

³⁶ Srov. HAMPLOVÁ, Dana. *Náboženství v české společnosti na prahu 3. tisíciletí*. Praha: Karolinum, 2013. s. 67. ISBN 978-80-246-2244-6.

³⁷ HAMPLOVÁ, Dana. *Náboženství v české společnosti na prahu 3. tisíciletí*. Praha: Karolinum, 2013. s. 59. ISBN 978-80-246-2244-6.

³⁸ Srov. NEŠPOR, Zdeněk R. *Příliš slábi ve víře: česká ne/religiozita v evropském kontextu*. Praha: Kalich, 2010. s. 132. ISBN 978-80-7017-147-9.

dosavadních průzkumů lze konstatovat, že většina Evropských zemí dává ve víře přednost alternativním duchovním cestám před klasickými náboženskými institucemi, přičemž Česká republika drží mezi těmito zeměmi své prvenství.³⁹ Ve světovém měřítku je dále Česká republika jednou ze zemí, kde byl zjištěn maximální odklon od tradičního náboženství. Tato skutečnost vychází z výzkumu návštěvnosti bohoslužeb, svateb v kostele a křtů.⁴⁰ Návštěvnost bohoslužeb je nízká již desetiletí a nijak znatelně se v posledních letech nezměnila, počet deklarativních věřících rapidně klesl. V souvislosti s poklesem však vzrostl zájem o již zmiňovanou alternativní spiritualitu. Církevní religiozita byla vždy podle průzkumů přitažlivá nejvíce pro ženy, starší generace, osoby s menším vzděláním a také pro obyvatele různých menších lokalit.⁴¹

Vrchol rozvoje alternativních spirituálních směrů v české společnosti datujeme do zmíněných porevolučních dob 90. let 20. století. Po pádu komunismu v roce 1989 lidé projevovali veliký zájem o duchovno, již jim bylo za minulého režimu odpíráno. Tradiční církve avšak nebyly schopny tohoto zájmu využít a nedokázaly lidem nabídnout potřebnou spiritualitu a odpovědi na současné sociální, ekonomické a ekologické otázky. Podle Nešpora lze hlavní důvod laxního přístupu církve vysledovat v obavách, že projevený zájem o náboženství není trvalý, ba naopak pouze povrchní a tedy by nevedl k opravdovému akceptování křesťanství. Další problém vidí Nešpor v neochotě církve ke spolupráci či nabídnutí křesťanské víry sekularizované společnosti a nechuti řešit svoji vlastní minulost.⁴²

Česká společnost tak přilnula k novým náboženským hnutím. Existuje jich několik desítek, nicméně většina z nich není známa veřejnosti, pakliže svoji kontroverzí nepřitahují pozornost médií. Pouze několika hnutím se však podařilo po roce 1989 získat státní registraci, ostatní zaznamenaly jen krátkodobý zájem a po určité době upadly v zapomnění. Mezi ta hnutí, jež státní registraci získaly a nabyly v porevoluční

³⁹ Srov. HAMPLOVÁ, Dana. *Náboženství v české společnosti na prahu 3. tisíciletí*. Praha: Karolinum, 2013. s. 15. ISBN 978-80-246-2244-6.

⁴⁰ Srov. LUŽNÝ, Dušan a Zdeněk R. NEŠPOR. *Náboženství v menšině: religiozita a spiritualita v současné české společnosti*. Praha: Malvern, 2008. s. 20. ISBN 978-80-87580-08-0.

⁴¹ Srov. NEŠPOR, Zdeněk R. *Příliš slábi ve víře: česká ne/religiozita v evropském kontextu*. Praha: Kalich, 2010. s. 112. ISBN 978-80-7017-147-9.

⁴² Srov. NEŠPOR, Zdeněk R. *Příliš slábi ve víře: česká ne/religiozita v evropském kontextu*. Praha: Kalich, 2010. s. 113. ISBN 978-80-7017-147-9.

době na popularitě řadíme například uskupení svědkové Jehovovi, jehož existenci pozorujeme již v dobách komunistického režimu. Křesťanská sekta, jejíž praktiky či pravidla by se daly považovat za extrémní, byla zahalena tajemstvím se statutem zakázaného náboženství a stejně tak jako v dávné minulosti, i v dnešní době je toto tajemno pro určité jedince přitažlivé.⁴³

Postupem času se dále narůstal zájem o spirituální produkty a služby, jež plní funkci tradičního náboženství. Rozmohly se různé „*duchovní*“ obchody plné časopisů, knih či spirituálních hudebních nahrávek. Veškeré zboží obsahovalo jistou alternativu k tradičnímu křesťanskému náboženství. Přes knihy o orientálních filosofích jako je buddhismus či taoismus, knihy o astrologii či numerologii si člověk mohl a stále může koupit také různé nerosty, kyvadla a amulety, které mají disponovat nadpřirozenou mocí. Knihy, jež obsahovaly „*tajné*“ či „*duchovní*“ dějiny téměř čehokoli se staly bestsellery a později si je člověk nemusel kupovat pouze ve specializovaných obchodech, ale i v obyčejných knihkupectvích či dokonce supermarketech. Na touhu po senzaci, tajemnu a jistém „*duchovním*“ uspokojení začaly reagovat i obyčejné radiové stanice a časopisy tím, že vyčlenily prostor ve vysílání či stránku pro pravidelné astrologické rady v podobě horoskopů. Dařit se začalo také alternativním-medicínským terapeutickým směrům, jež lidem nabízejí rady a pomoc s „*nemocemi duše*“ a duchovní potravinové doplňky či medikamenty. Odstartovala takzvaná spirituální revoluce, která v české společnosti představovala touhu po všem tajemném, po alternativním náboženském věděni, a která vyvrcholila zařazením České republiky mezi země, v nichž je alternativní religiozita nejrozšířenější.⁴⁴

⁴³ Srov. NEŠPOR, Zdeněk R. *Příliš slábi ve víře: česká ne/religiozita v evropském kontextu*. Praha: Kalich, 2010. s. 120 - 121. ISBN 978-80-7017-147-9.

⁴⁴ Srov. NEŠPOR, Zdeněk R. *Příliš slábi ve víře: česká ne/religiozita v evropském kontextu*. Praha: Kalich, 2010. s. 120 - 122. ISBN 978-80-7017-147-9.

3. Ludvík Feuerbach

Základní myšlenka předložené práce vychází z díla německého filosofa Ludvíka Feuerbacha. Ludvík Andreas Feuerbach se narodil 28. srpna 1804 v rodině vyhlášeného německého právníka jako čtvrté z osmi dětí. V mládí navštěvoval gymnázium v Bamberku a později v Ansbachu, kde se poprvé projevil jeho zvýšený zájem o náboženství, který pravděpodobně pramenil z dočasného odloučení rodičů. Mladý Feuerbach se ve svých prvotních studiích zaměřoval spíše na konkrétní projevy náboženství v životě člověka nežli na konfesní a dogmatická témata.⁴⁵ Po ukončení gymnázia začal Ludvík studovat protestantskou teologii na univerzitě v Heidelbergu, kde přijal myšlenku *spekulativní teologie*, která zásadně ovlivnila jeho další směřování. Konfrontace původního vnímání náboženství jako životní zkušenosti ovlivňující lidskou existenci s hegelíánským přístupem spekulativní teologie vyústilo ve Feuerbachův rozchod s teologií a příklonu k filosofii.⁴⁶

Krátce po příchodu do Berlína, kam Feuerbach později odešel na univerzitu, definitivně rezignoval na teologii a následující rok se zapsal na fakultu filosofie. Důvodem radikální změny studijního a myslitelského zaměření bylo nenaplněné očekávání od teologie a nesouhra víry s duchovním založením Feuerbacha a jeho setkání s hegelovskou filosofií, jež naopak korespondovala s autorovým očekáváním. Ve filosofii Feuerbach spatřoval vědu, jež je blízká světu, přírodě a člověku a zároveň má schopnost život člověka ovlivňovat.⁴⁷

V roce 1828 získal na základě práce, jež vycházela z hegelovské teorie avšak začaly se v ní objevovat i myšlenky, které později vedly k rozchodu s hegelovskou filosofií, titul doktora filosofie. Krátkou dobu se Feuerbach pohyboval v akademické obci, nicméně jeho akademické aspirace byly ukončeny vydáním dokumentu, jenž byl na základě rozporu se zájmy vlády a její církevní politikou zařazen mezi nebezpečné a revolucionářské texty. „*Roku 1830 anonymně zveřejnil knihu Gedanken uber Tod und Unsterblichkeit (Myšlenky o smrti a nesmrtelnosti), v níž vystoupil proti víře v nesmrtelnost duše. Jeho autorství však bylo odhaleno a Feuerbach byl vyhnán z*

⁴⁵ Srov. PERONE, Ugo. *Teologia ed esperienza religiosa in Feuerbach*. Milano: U. Mursia, 1972. s. 5-6.

⁴⁶ Srov. PERONE, Ugo. *Teologia ed esperienza religiosa in Feuerbach*. Milano: U. Mursia, 1972. s. 21.

⁴⁷ Srov. PERONE, Ugo. *Teologia ed esperienza religiosa in Feuerbach*. Milano: U. Mursia, 1972. s. 19.

university, jejíž dveře se pro něho navždy uzavřely.“⁴⁸ Tato skutečnost vedla Feuerbacha k rozhodnutí věnovat se filosofické práci na úrovni spisovatelství.⁴⁹

V souvislosti se sňatkem a narozením dcery se v roce 1837 Feuerbach odstěhoval na venkov do Bruckbergu, kde žil až do událostí roku 1848 po boku své rodiny a nijak se politicky neangažoval. V ústraní od politických vlivů a akademické obce se Feuerbach definitivně rozešel s Hegelovou filosofií a zformuloval svá vlastní stanoviska a pojetí, které následně zaznamenal ve svých nejdůležitějších a nejznámějších dílech.⁵⁰ „Ludvík Feuerbach vystoupil ve 40. letech devatenáctého století s radikální kritikou náboženství a filosofie hegelovské školy, rehabilitoval materialismus a pokusil se založit nový typ humanismu namířený proti buržoazní morálce.“⁵¹ Pravděpodobným důvodem odvratu od hegelovského myšlení bylo důsledné domyšlení určitých bodů tohoto systému. V Hegelově filosofii lze Boha interpretovat jako nepotřebnou složku v životě člověka, neboť člověk je sám Bohem. Feuerbach tuto interpretaci rozvedl až k úplnému antropologickému pojetí univerza a člověk jako smyslově-tělesná bytost se tak stal středem jeho myšlenkového světa.⁵²

Své nejzásadnější dílo *Das Wesen des Christentums*, které vyvolalo značný ohlas, ale také kritiku napříč celou společností, zveřejnil Ludvík Feuerbach v roce 1841. *Podstata křesťanství* učinila z Feuerbacha slavného, velebného ale také nenáviděného autora, který se začal hojně věnovat publikační činnosti a svými díly ovlivňoval myšlenkové vývoje a pochody mnoha významných myslitelů.⁵³ V revolučním roce 1848 na naléhání blízkých přátel autor opustil venkov a veřejně přednášel v Heidelbergu na radnici, ačkoliv se k revolučním událostem stavěl spíše pasivně a pouze pozoroval vývoj událostí. Právě zmíněné revoluční události spojené s politickou situací tehdejšího Německa a zejména otázka intelektuální svobody a úpadku společenského postavení

⁴⁸ NETOPILÍK, Jakub. *Ludvík Feuerbach*. Praha: Horizont, 1973. Medailóny (Horizont). s. 3.

⁴⁹ Srov. PERONE, Ugo. *Teologia ed esperienza religiosa in Feuerbach*. Milano: U. Mursia, 1972. s. 35.

⁵⁰ Srov. PERONE, Ugo. *Teologia ed esperienza religiosa in Feuerbach*. Milano: U. Mursia, 1972. s. 55.

⁵¹ NETOPILÍK, Jakub. *Ludvík Feuerbach*. Praha: Horizont, 1973. Medailóny (Horizont). s. 5.

⁵² Srov. CORETH, Emerich, Peter EHLEN a Josef SCHMIDT. *Filosofie 19. století*. Přeložil David MIK. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2003. Dějiny filosofie (Nakladatelství Olomouc). s. 154. ISBN 80-7182-157-8.

⁵³ Srov. PERONE, Ugo. *Teologia ed esperienza religiosa in Feuerbach*. Milano: U. Mursia, 1972. s. 129.

vedly ve Feuerbachově životě k období nejistot a hledání, kdy vznikala další, silně nábožensky kritická díla.⁵⁴

V necelých šedesáti letech se Ludvík Feuerbach z důvodu bankrotu rodinné továrny ocitl na pokraji chudoby, kdy žil z prostředků svých přátel a příznivců až do svého skonání v roce 1872. Pohřben byl v Norimberku.⁵⁵

3.1 Ludvík Feuerbach a křesťanství

Jak již bylo zmíněno, nejzásadnějším dílem Feuerbachovy tvorby je považována teze *Podstata křesťanství*, jež zároveň představuje teoretický rámec pro danou práci. Základem analýzy křesťanství Ludvíka Feuerbacha je zkoumání podoby monoteistického náboženského systému od jeho počátku v kontextu srovnání s proměnami v průběhu 19. století a zaznamenáním sociálních podob organizací, jež jsou s křesťanstvím pevně spjaty. Ačkoliv se autor ve své studii nevěnuje konkrétní otázce charakteristiky či principu fungování a základům křesťanství a jiných náboženství, je patrný jeho pohled na ideji zrození boha.

Ateismus v podání Ludvíka Feuerbacha nezpochybňuje fenomén bohů či samotnou teologii, avšak se projevuje kritickým přístupem ke zmíněným pojmům, jejichž skutečný význam lidé nevidí či před nimi byl skryt a základní cíl a záměr náboženství tak zůstává v jisté formě nedosažen. Autor chápe náboženství jako antropologii, v jejímž centru stojí člověk a jeho duševní substance. Bůh vzešel z lidského srdce a není tak na něm nic nelidského. „*Základní myšlenka Feurebachovy podstaty křesťanství je na první pohled jednoduchá. Podstata boha není nic jiného, než podstata člověka, abstrahovaná od člověka a postavená mimo něho. Člověk není stvořen podle obrazu a podobenství boha, jak tvrdí náboženství, nýbrž bůh je tvořen člověkem podle jeho vlastního obrazu a podobenství.*“⁵⁶

V původním náboženství je tak dle Feuerbacha bůh součástí každého člověka, součástí lidského těla, prožitku a sociálního jednání – v kontextu křesťanství se jedná o duši, kterou však autor nepovažuje za vzdálenou lidské bytosti, ba naopak. Duše je božským principem, který sídlí v každém z nás, je věčná, ale zároveň ohraničená časově vymezeným obdobím života. Duše je ovlivnitelná lidskými činy a jelikož

⁵⁴ Srov. PERONE, Ugo. *Teologia ed esperienza religiosa in Feuerbach*. Milano: U. Mursia, 1972. s. 134.

⁵⁵ Srov. PERONE, Ugo. *Teologia ed esperienza religiosa in Feuerbach*. Milano: U. Mursia, 1972. s. 136.

⁵⁶ NETOPILÍK, Jakub. *Ludvík Feuerbach*. Praha: Horizont, 1973. Medailóny (Horizont). s. 15.

reprezentuje částku božství v každém z nás, i Bůh v sobě musí mít něco lidského. „*Jaký je člověk, takový je i jeho bůh, jaký je pozemský život, takové jsou i představy o životě nebeském.*“⁵⁷

Feuerbach chápe náboženství jako slavnostní odhalení lidského vnitřního já, toho nejnítěnějšího a nejnítěnějšího v nás, jako nauku o tom, co je duše a jak jsou do ni promítnuty společenské hodnoty. Pokud má skutečně lidská duše takový význam a je i pro samotného boha zásadní, nejvyšší entita nebude vůči lidem lhostejná. Tuto skutečnost Feuerbach přisuzuje nejen křesťanství, ale všem náboženstvím.

Zásadní úvahou autora je podstata a význam společnosti a mezilidských vztahů při vnímání světa. Bez společnosti by neexistovala kultura a bez kultury by neexistovala hlubší percepce života. Bez společnosti by neexistovalo náboženství, protože jedinec není sám schopen naplnit původní úlohu náboženství – zvnitřnění. Biblický motiv Ježíše a jeho poslání na zemi toto tvrzení potvrzuje. Spasitel se začlenil do lidské společnosti a božský princip se tak stal její součástí. Ježíš se obětoval pro celé lidské společenství, základním filosofickým principem tak musela být láska k lidstvu. Uctíváním spasitele uctíváme lásku k jiným lidem, přijímáme jeho ideály. Ježíš je personifikovaná osoba úzce spojená s lidským rodem a údělem. Důkazem může být například krev, jež Kristovi tekla, když byl probodnut na kříži. Osoba Ježíše je tak pro autora nejzásadnějším bodem v teorii, že bůh je lidský, že je člověkem.

Dle Ludvíka Feuerbacha je křesťanství religiózní systém, který propaguje lidství, lásku lidí k lidem ostatním a vzájemné lidské interakce. Láska je niterní záležitostí a základ pro fungování složitějších lidských společenství. Lidé lásku přenesli do náboženství, kde ji zprostředkovaně uctívají prostřednictvím boha, který ji symbolizuje. Tento božský princip plný náklonnosti, lásky a vyslyšení je v každém člověku reprezentován idejí křesťanské duše.

3.2 Ludvík Feuerbach a česká religiozita

Jak jsme již avizovali v předchozí kapitole, současné empirické výzkumy religiozity v českém prostředí prokazují vysokou oblibu alternativních duchovních směrů a spiritualit, ve kterých více než polovina dotazovaných přiznává, že věří například ve schopnost léčitelů uzdravovat či že amulety přinášejí štěstí a věšci předvídají budoucnost. Ačkoliv popularitu alternativní religiozity pozorujeme i v

⁵⁷ NETOPILÍK, Jakub. *Ludvík Feuerbach*. Praha: Horizont, 1973. Medailóny (Horizont). s. 16.

ostatních východoevropských či středoevropských státech, aktuální české postoje k náboženství jsou v určitém smyslu velmi specifické, a to zejména z důvodu, že se zde nacházíme jak vysokou mírou pověřivosti tak velmi znatelný odpor k tradičním, organizovaných náboženstvím a církvím.⁵⁸ K důvodům odmítání institucionalizovaných podob náboženství, jež jsme zmiňovali, přibyly na základě posledních výzkumů důvody pramenící z otázek osobní svobody a svéprávného rozhodování o tom, co je dobré a špatné. Lidé tak hledají různé svobodné přístupy, jejichž prostřednictvím uspokojují svoji potřebu transcendentna, své tužby a přání.

Fenomén nové religiozity, již výše demonstrujeme sociologickými daty vycházejícími z výzkumů náboženské příslušnosti současné české společnosti avšak vybízí na základě odkazu Ludvíka Feuerbacha⁵⁹ k položení zásadních otázek, zda si člověk prostřednictvím diskutovaných nových, alternativních náboženských směrů nevytváří nelegitimní obraz Boha, zda víra v horoskopy, talismany či amulety není pouhým znakem naivního náboženství a nedostatku racionality či zda současné pojetí transcendence není určitým způsobem pokřivené.

Náboženství je dle Feuerbacha věcí obrazotvornosti, fantazie, citu, snah a tužeb člověka zbavit se nepříjemných pocitů, dopracování se k tomu, co nemá, ale rád by měl a paralyzování toho, co má, ale mít nechce, zkrátka snahy odstranit veškeré zlo a nedostatky, kterými člověk trpí a získání všeho dobrého, co si přeje, co mu ukazuje fantazie, víra je ve své podstatě výrazem touhy po blaženosti a náboženství má praktický účel a důvod.⁶⁰ V uvolněném prostoru, který v České republice panuje, se objevuje člověk, nedůvěřivý ke křesťanství, který je továrnou na netradiční formy transcendentna. V současné době by se tak dalo v rámci hledání odpovědí na zmíněná přání, potřeby a představy mluvit o "duchovním supermarketu" s produkty, jež si člověk vytváří na míru – stanovuje principy, z nichž jednotlivá náboženství vycházejí, obsah vytváří v závislosti na náboženských potřebách jedince, klade důraz na funkčnost, rychlost, přizpůsobuje je aktuálním potřebám. Bůh i transcendence se stávají nástrojem uspokojení individuální víry konzumujícího jedince. Těmto duchovním proudům je však mnohými vytýkán nedostatek morálního zřetele a absence transcendence.

⁵⁸ HAMPLOVÁ, Dana. *Náboženství v české společnosti na prahu 3. tisíciletí*. Praha: Karolinum, 2013. s. 136. ISBN 9788024622446.

⁵⁹ „Člověk stvořil boha podle svého obrazu.“

⁶⁰ FEUERBACH, Ludwig. *Přednášky o podstatě náboženství*. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1953. Živé odkazy (SNPL). s. 196.

Například Halík ve svém díle *Spiritualita pro naši dobu* tvrdí, že všechny náboženské produkty dneška by měly být podrobeny zkoušce pravosti. Nevytěsnily alternativní proudy ze své podstaty veškeré prvky bolesti, nejistoty a tragična? Nepředstavují pouhé nabídky rychlé cesty ke štěstí, spokojenosti, úspěchu? Bylo náboženství v mezích rozumu vystřídáno náboženstvím emociálního zážitku, bez dogmat a rozumových zásad?⁶¹ Má-li současná "nová religiozita" čistě projektivní povahu, měla by být prokázána určitá legitimita, zda se svoji vírou věnuje rozumem reflektovaným a racionálně podloženým skutečným.

Nutno zmínit, že i v případě křesťanství a jiných institucionalizovaných náboženství bezesporu hovoříme o častokrát psychogenních potřebách vytváření určitých projevů transcendentna či projekcí do nadsvěta, nicméně v kontextu tradiční víry je tento jev korigován tzv. relevancí, kdy Bůh sám promlouvá k člověku, nikoliv není obrazem člověka samotného, tedy otázka legitimacy daných aspektů víry je pro danou práci nepodstatná.

Otázkou tedy zůstává, zda by současné projektivní spirituality vytvořené na míru člověkem, případně zakoupené v různých odděleních náboženského supermarketu⁶², které se v české společnosti bez pochyby ať už z výše diskutovaných důvodů či důvodů jiných hojně vyskytují, neměly projít jakýmsi ozdravným procesem a podrobením Feuerbachovou teorií náboženství.

⁶¹ Srov. HALÍK, Tomáš. *Spiritualita pro naši dobu*. přednáška Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=QmgZ7n4mgrM>, [5.12.2011].

⁶² BERGER, Peter L. *Vzdálená sláva: hledání víry ve věku lehkověrnosti*. Brno: Barrister & Principal, 1997. s. 78. ISBN 80-85947-18-8.

4. René Girard a katolická situace v České republice

V kapitole věnující se vývoji české religiozity od 19. století do současnosti jsme nastínili důvody antiklerikalismu potažmo antikatolicismu, jež je v české společnosti již historicky zakořeněn, a jež se právě kvůli svému dlouhodobému trvání stává jedním z typických rysů české náboženské atmosféry moderní doby.

V devatenáctém století došlo na základě modernizačních procesů nejen ke změnám ve společnosti, ale také ke změnám v religiozitě. Role náboženských institucí ve společnosti klesala stejně tak jako samotná důvěra v ně, důraz byl kladen zejména na individualizaci víry a následnou privatizaci náboženství. Katolicismus byl spojován nejprve se stavovskou společností, poté s monarchií, tedy v obou případech s něčím zastaralým a nepokrokovým.⁶³ Také politika nově vzniklé Československé republiky se nesla v duchu negativního postoje vůči katolické církvi. Antikatolicismus představoval významný faktor při utváření české identity, noví představitelé státu se chtěli vymezovat „*vůči starému mocnářství, které bylo výrazně katolické.*“⁶⁴ Formovala se nová skupina obyvatel, jež se otevřeně hlásila ke stavu bez vyznání, a počet jejích členů stále narůstal. Důležitou roli v protikatolickém smýšlení dále sehrál marxismus a komunistický režim, jehož představitelé církev a náboženství obecně vnímali jako zásadní překážku v cestě k ovládnutí společnosti.⁶⁵ Za minulého režimu tak docházelo k diskriminaci věřících, jež se nacházeli v marginální pozici a postupem času byli nuceni církev opouštět – komunistická vláda je vnímala a označovala za „*podezřelé elementy a občany druhé kategorie*“. Po revoluci v roce 1989 bylo zaznamenáno částečné oživení klasického náboženského života, krátce na to však následovala deziluze a další úpadek v počtu věřících. Tradiční církev nedokázala čerstvě svobodnému obyvatelstvu nabídnout potřebné transcendentno a odpovědi na nově vzniklé společenské otázky. Výzkum ISSP z roku 2006 prokázal nejnižší důvěru Čechů vůči institucionalizovaným církvím ze zkoumaných dvaceti pěti zemí euroatlantického

⁶³ Srov. VÁCLAVÍK, David. *Náboženství a moderní česká společnost*. Praha: Grada, 2010. s. 66. ISBN 978-80-247-2468-3.

⁶⁴ VÁCLAVÍK, David. *Náboženství a moderní česká společnost*. Praha: Grada, 2010. s. 67. ISBN 978-80-247-2468-3.

⁶⁵ Srov. VÁCLAVÍK, David. *Náboženství a moderní česká společnost*. Praha: Grada, 2010. s. 98. ISBN 978-80-247-2468-3.

kulturního kruhu.⁶⁶ V současnosti dle Hamplové nemá k církvi důvěru více než polovina Čechů, zatímco naprostou důvěru potvrzují pouze 3 % obyvatel.⁶⁷

Výše zrekapitulované důvody panujícího antikatolicismu v české společnosti vybízí k hypotéze, zda negativní postoj ke katolické církvi nepředstavuje pouhý prostředek při řešení a urovnávání jiných, konfliktních a nestabilních situací ve společnosti v kontextu kulturní teorie obětního beránka Reného Girarda.

Francouzský historik, literární kritik a filosof René Girard (1923) svoji mimetickou teorií zastává názor, že lidé a společnost jsou svoji přirozeností nuceni si při jakémkoliv konfliktu či problému zvolit obětního beránka, na něhož svedou veškeré neshody a napětí a situace se tak uklidní. Obětní beránek je dle Girarda hledán mimo vlastní komunitu, jež chce a má být chráněna před násilím na sobě samé, a tím se tak udržuje v klidném stavu. Oběť se tedy zároveň stává substitucí – násilí uvnitř komunity je nahrazeno násilím na někom jiném.⁶⁸ Efektivita přesměrování daného násilí se potom zvyšuje, pokud je cílem konkrétní jedinec.⁶⁹ Výchozím bodem Girardovy argumentace je v daném kontextu tvrzení, že: „*násilí je srdcem a skrytou duší posvátna*“, které prostřednictvím oběti chrání kulturu a náboženskou komunitu samu před sebou.⁷⁰

Fakta související s výše uvedenou hypotézou hledáme v dějinných paradoxech, jež umožňují hlubší vhled do problematiky antikatolicismu v České republice. Libor Prudký ve své knize *Církev a sociální soudržnost v naší zemi* hovoří o pěti paradoxech novověkých českých dějin⁷¹, jež charakterizují vztah tradiční (katolické) církve a české společnosti:

⁶⁶ Srov. HAMPLOVÁ, Dana. *Náboženství v české společnosti na prahu 3. tisíciletí*. Praha: Karolinum, 2013. s. 49. ISBN 978-80-246-2244-6.

⁶⁷ Srov. HAMPLOVÁ, Dana. *Náboženství v české společnosti na prahu 3. tisíciletí*. Praha: Karolinum, 2013. s. 23. ISBN 978-80-246-2244-6.

⁶⁸ Srov. GIRARD, René. *Obětní beránek*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997. Mythologie. s. 4. ISBN 80-7106-255-3.

⁶⁹ Srov. BURDA, František. *O násilí v kultuře: girardovské reflexe*. Ostrava: Moravapress, 2013. s. 13. ISBN 978-80-87853-01-6.

⁷⁰ Srov. GIRARD, René. *Obětní beránek*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997. Mythologie. s. 66. ISBN 80-7106-255-3.

⁷¹ Srov. Prudký, Libor. *Církev a sociální soudržnost v naší zemi*. 1. vyd. Praha: UK FSV CESES, 2004. 89 s. Studie CESES. Analytik, teoretik; 10/2004. s. 7 - 11. ISBN 80-254-5059-7.

1. „*Katolicismus jako nositel národní identity a zároveň nositel odnárodnění.*“ Konflikt na pozadí vrcholu českých dějin – někteří lidé spatřují vrcholné období českých dějin v dobách husitství a Jednoty bratrské, někteří v baroku za vlády Karla IV. tedy v období úzce spojovaném s katolickou vírou.
2. „*Náboženská jako zdroj boje proti totalitě a zároveň jako základ pro konformní přežívání s totalitou.*“ Probíhající církevní perzekuce v dobách komunistického režimu konfrontujeme s režimem konformními proudy (Mírové hnutí katolického duchovenstva, Sdružení katolických duchovních Pacem in terris aj.)
3. „*Náboženská jako cesta k pravdě a proti tomu náboženská jako vlastnictví pravdy.*“ Podstatou paradoxu je spor mezi tradiční, uzavřenou církví a moderními, otevřenými duchovními proudy.
4. „*Paradox mezi potřebou náboženskosti a neochotou spojovat ji s církvemi, institucemi, veřejnými projevy a příslušností k náboženským společenstvím.*“ Lidé, kteří hledají v současné konzumní společnosti hlubší smysl, mají potřebu transcendentna, samostatného úsudku, kladou důraz na lidská práva a svobody a morální rozměr života, ale obávají se rigidity tradičních náboženských struktur a zároveň opovrhují instantními náboženskými produkty dneška.
5. „*Paradox reagování a spoluodpovědnosti církví za vývoj transformující se české společnosti.*“ Transformace hodnot české společnosti (vyprazdňování hodnot života, zmenšování významů a obsahů aj.) po roce 1989 a neadekvátní, opožděné reakce církve a morální selhání kněží v kontextu její nejčastější kritiky.

Potvrzení či vyvrácení hypotézy vznášející se nad otázkou odporu české společnosti ke katolické církvi v Girardovském smyslu zůstává dle mého názoru spekulací, jelikož s sebou přináší řadu dalších otázek. Jde o důsledek pradávných náboženských sporů či nacionalistické interpretace českých náboženských dějin v devatenáctém a dvacátém století? Je to výsledek čtyřicetileté komunistické propagandy ateismu či neschopnosti církve využít v devadesátých letech minulého století svého potenciálu?⁷² Je však nutné zmínit a především mít na paměti, že některá

⁷² Srov. Společnost v přerodu: Češi ve 20. století: sborník referátů z cyklické konference Demokracie 2000. Praha, 2000. s. 144. ISBN 80-86495-01-9.

média a političtí lídři zastávají názor neustálého otloukání a systematického přehlížení církve, jež značně ovlivňuje společenské mínění. Aktuálním příkladem lze považovat neúčast Miloše Zemana, prezidenta České republiky, na pohřbu nedávno zesnulého kardinála Miloslava Vlka. „*Pan prezident zašle smuteční věnec, což je dostatečné vyjádření úcty k zesnulému,*“ *prohlásil prezidentův mluvčí Jiří Ovčáček.* V anketě tážající se na otázku vhodnosti účasti/neúčasti Miloše Zemana na zmiňovaném pohřbu se 82 % respondentů přiklání k postoji, ve kterém s neúčastí prezidenta otevřeně souhlasí a považují tento krok za správný.⁷³ Určitá averze k římskokatolické církvi je tedy bezesporu v české společnosti patrná, a ačkoliv si za tento stav církev z jistých důvodů může sama, jak popisujeme výše, Girardova teorie obětního beránka je z mnoha úhlů pohledu a naprosto opodstatněně v očích zainteresovaných na situaci aplikovatelná.

⁷³ Srov. *Umělec: Ožralý Miloši, nejdeš na pohřeb Vlka? Já na ten tvůj půjdu rád* [online]. Praha: OUR MEDIA a.s. 2009-2017, 2017 [cit. 2017-04-05]. Dostupné z: <http://www.parlamentnilisty.cz/arena/monitor/Umeclec-Ozraly-Milosi-nejdes-na-pohreb-Vlka-Ja-na-ten-tvuj-pujdu-rad-480373>

Závěr

Česká republika se v současné době řadí dle nejaktuálnějších sociologických průzkumů mezi země s nejnižším počtem obyvatel hlásících se k tradičním formám náboženství. Kořeny odklonu věřících od institucionalizovaných náboženství sahají do dob společenské a technické modernizace v 19. století, kdy se náboženská tolerance rozšiřovala na stále více konfesí a přijímání nových, alternativních duchovních cest se stalo legálním stejně tak jako stav bez vyznání. Důvody sekularizačního procesu, jenž v kontextu české společnosti chápeme jako přeměnu tradičních náboženských praktik na nové formy pojetí víry, nikoliv jako všeobecný úpadek náboženství, pramení v historickém kontextu, kde je ve spojitosti s Habsburskou monarchií patrná silně protikatolická nálada, kdy s sebou komunistický režim přinesl vlnu proticírkevní politiky a omezování vlivu církve ve společnosti či kdy tradiční církev nebyla schopna a ochotna poskytnout porevolučnímu obyvatelstvu potřebné transcendentno a spiritualitu. Zatímco tak práce demonstruje příčiny upadající role křesťanství v české společnosti, rovněž dokládá a charakterizuje vysokou popularitu alternativních spirituálních směrů a hnutí, jejichž obliba vzhledem k příslušné flexibilitě, nenáročnosti a pružnosti, která je pro daná vyznání typická, napříč populací stále narůstá.

Diskutovanou alternativní religiozitu a kvalitu či relevanci konkrétní projevů dané nové víry se ve své práci snažím zhodnotit prostřednictvím její konfrontace s myšlenkami německého filosofa Ludvíka Feuerbacha, jenž je otcem teorie ve které si člověk vytváří boha podle obrazu svého a náboženství je věcí fantazie a výrazem touhy po blaženosti. Kontextem vyvstalé otázky týkající se relativity, racionality a legitimacy současných neinstitutionalizovaných duchovních proudů dospívám k názoru, kterým se přikláním k postojům vybraných religionistů – potřebě podrobit současné projektivní spiritualitu rozumově-racionálnímu testu a jakémusi ozdravnému procesu.

Zkompilovaná fakta, data a hypotézy vztahující se k otázce nedůvěry či odporu k tradičním náboženstvím (konkrétněji ke katolické církvi) v závěru práce zasazují do kulturní teorie francouzského historika a filosofa Reného Girarda, Teorie obětního beránka v dané souvislosti s přetrvávající atmosférou antikaticismu v českém prostředí zůstává spekulací, k níž nenacházím na základě historických paradoxů zabývajících se vztahem mezi českou společností a katolickou vírou napříč jejich dějinným vývojem a hlavními principy zcela jasné stanovisko, zároveň však ale neopomím často prokazatelnými negativními vlivy na situaci mezi církví a státem ze

strany médií, politických stran, jejích příslušníků či například otevřeně zaujatých jedinců a skupin.

Seznam literatury

- BAKEŠOVÁ, Alena. *Filosofický slovník*. V Praze: Knižní klub, 2009. Universum (Knižní klub). ISBN 978-80-242-2582-1.
- BALÍK, Stanislav a Jiří HANUŠ. *Katolická církev v Československu 1945-1989*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007. ISBN 978-80-7325-130-7.
- BERGER, Peter L. *Vzdálená sláva: hledání víry ve věku lehkověrnosti*. Brno: Barrister & Principal, 1997. ISBN 80-85947-18-8.
- BOWIE, Fiona. *Antropologie náboženství*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-378-9.
- BURDA, František. *O násilí v kultuře: girardovské reflexe*. Ostrava: Moravapress, 2013. ISBN 978-80-87853-01-6.
- CORETH, Emerich, Peter EHLEN a Josef SCHMIDT. *Filosofie 19. století*. Přeložil David MIK. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2003. Dějiny filosofie (Nakladatelství Olomouc). ISBN 80-7182-157-8.
- ELIADE, Mircea. *Posvátné a profánní*. Praha: OIKOYMENH, 2006. Oikúmené (OIKOYMENH). ISBN 8072981757.
- FEUERBACH, Ludwig. *Přednášky o podstatě náboženství*. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1953. Živé odkazy (SNPL).
- FEUERBACH, Ludwig. *Podstata náboženství*. V Praze: A. Svěcený, 1920.
- FIALA, Petr. *Laboratoř sekularizace. Náboženství a politika v ne-náboženské společnosti: Český případ*, 2008: 17
- GIRARD, René. *Obětní beránek*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997. Mythologie. ISBN 80-7106-255-3.
- HALÍK, Tomáš. *Spiritualita pro naši dobu*. přednáška Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=QmgZ7n4mgrM>, [5.12.2011].
- HAMPLOVÁ, Dana. *Náboženství v české společnosti na prahu 3. tisíciletí*. Praha: Karolinum, 2013. ISBN 978-80-246-2244-6.
- JANDOUREK, Jan. *Úvod do sociologie*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2009. ISBN 9788073676445.: 170
- JANDOUREK, Jan. *Průvodce sociologií*. Praha: Grada, 2008. Sociologie (Grada). s. 67. ISBN 978-80-247-2397-6.
- KADLEC, Jaroslav. *Přehled českých církevních dějin*. Ofsetový reprint podle vyd. z r.1987. Praha: Zvon, 1991.
- LIPOVETSKY, Gilles a Sébastien CHARLES. *Hypermoderní doba: od požitku k úzkosti*. Praha: Prostor, 2013. Střed (Prostor). ISBN 978-80-7260-283-4.
- LUŽNÝ, Dušan. *Náboženství a moderní společnost: sociologické teorie modernizace a sekularizace*. Brno: Masarykova univerzita, 1999. Religionistika. ISBN 8021022248.
- LUŽNÝ, Dušan a Zdeněk R. NEŠPOR. *Náboženství v menšině: religiozita a spiritualita v současné české společnosti*. Praha: Malvern, 2008. ISBN 978-80-87580-08-0.

Náboženství. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2017-020-03]. Dostupné z:
<https://cs.wikipedia.org/wiki/N%C3%A1bo%C5%BEnstv%C3%AD>

NETOPILÍK, Jakub. *Ludvík Feuerbach*. Praha: Horizont, 1973. Medailóny (Horizont).

NEŠPOR, Zdeněk R. *Příliš slábi ve víře: česká ne/religiozita v evropském kontextu*. Praha: Kalich, 2010. ISBN 978-80-7017-147-9.

PERONE, Ugo. *Teologia ed esperienza religiosa in Feuerbach*. Milano: U. Mursia, 1972.

Prudký, Libor. *Církev a sociální soudržnost v naší zemi*. 1. vyd. Praha: UK FSV CESES, 2004. 89 s. Studie CESES. Analytik, teoretik; 10/2004. s. 7 - 11. ISBN 80-254-5059-7.

RÉMOND, René. *Náboženství a společnost v Evropě*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2003. Utváření Evropy. ISBN 8071064963.

SOROKIN, Pitirim Aleksandrovich. *Social and cultural dynamics: a study of change in major systems of art, truth, ethics, law, and social relationships*. Rev. and abridged in one vol. /. New Brunswick, U.S.A.: Transaction Books, 1957. ISBN 0878557873.

Společnost v přerodu: Češi ve 20. století: sborník referátů z cyklické konference Demokracie 2000. Praha, 2000. ISBN 80-86495-01-9

TICHÝ, Radek a Martin VÁVRA. *Náboženství z jiného úhlu*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2012. Quaestiones quodlibetales. ISBN 978-80-7325-275-5.

Umělec: Ožralý Miloši, nejdeš na pohřeb Vlka? Já na ten tvůj půjdu rád [online]. Praha: OUR MEDIA a.s. 2009-2017, 2017 [cit. 2017-04-05]. Dostupné z:
<http://www.parlamentnilisty.cz/arena/monitor/Umelec-Ozraly-Milosi-nejdes-na-pohreb-Vlka-Ja-na-ten-tvuj-pujdu-rad-480373>

VÁCLAVÍK, David. *Náboženství a moderní česká společnost*. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-2468-3.